

זמן תחילת תפילת שחרית

תוספתא ברכות פרק ג (ע"פ כ"י וינה)

ה"א

כשם שנתנה תורה קבע לקרית שמע כך נתנו חכמים לתפילה.
מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות. שכן תמיד של שחר קרב עד חצות.

5

ר' יודה או' עד ארבע שעות.

מפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב, שכן תמיד של בין הערבים קרב עד הערב.

ר' יודה או' עד פלג המנחה.

כמה הוא פלג המנחה אחת-עשרה שעה חסר רביע.

ה"ב

10

תפלת הערב אין לה קבע.

ר' לעזר בר' יוסי או' עם נעילת שערים.

אמי ר' לעזר בר' יוסי אבה היה מתפלל אותה עם נעילת שערים.

ה"ג

המתפלל תפלת המוספין בין משקרב תמיד של שחר בין עד שלא קרב תמיד של שחר יצא.

15

משנה מגילה פרק ג משנה ד

[*] הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן רבי יהודה מכשיר בקטן אין קורין את המגילה ולא מלין ולא טובלין ולא מזין וכן שומרת יום כנגד יום לא תטבול עד שתנץ החמה וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר :

משנה יומא פרק ג משנה א

20

[*] אמר להם הממונה צאו וראו אם הגיע זמן השחיטה אם הגיע הרואה אומר ברקאי מתתניא בן שמואל אומר האיר פני כל המזרח עד שבחברון והוא אומר הן :

ברכות ל א

אבוה דשמואל ולוי כי הוּו בעו למיפק לאורחא הוּו מקדמי ומצלי, וכי הוּו מטי זמן קריאת שמע קרו. כמאן ;
כי האי תנא - דתניא : השכים לצאת לדרך - מביאין לו שופר ותוקע, לולב ומנענע, מגילה וקורא בה, וכשיגיע
זמן קריאת שמע קורא. השכים לישב בקרון או בספינה - מתפלל, וכשיגיע זמן קריאת שמע קורא ; רבי שמעון
בן אלעזר אומר : בין כך ובין כך קורא קריאת שמע קורא ; רבי שמעון
מר סבר : תפלה מעומד עדיף ; ומר סבר : מסמך גאולה לתפלה עדיף. מרימר ומר זוטרא הוּו מכנפי בי עשרה
בשבתא דרגלא ומצלו, והדר נפקי לפרקא. רב אשי מצלי בהדי צבורא ביחיד מיושב, כי הוּו אתי לביתיה הדר
ומצלי מעומד. אמרי ליה רבנן : ולעביד מר כמרימר ומר זוטרא ! - אמר להו : טריחא לי מלתא. - ולעביד מר
כאבוה דשמואל ולוי ! - אמר להו : לא חזינא להו לרבנן קשישי מינן דעבדי הכי.

25

30

תוספות ברכות ל א

אבוה דשמואל ולוי הוּו מקדמי ומצלו - פירש רש"י קודם עמוד השחר ולא נראה דאם כן לא היו יוצאין בו
כלל דעדיין אינו יום לכך נראה כפי ר"ח דמשעלה עמוד השחר קאמר והוּו מקדמי קודם הנץ החמה קאמר
ועדיין אינו עיקר זמן תפלה.

35

ברכות פרק רביעי שיעור 1

מאיר ליכטנשטיין

אוהל יונה מנחם ©

תפלת השחר עד חצות וכו'.

ק"י
 מ שנת נ"ו ד' זו תנא קמא ור' יהודה [תרויהו] ה' סבירא להו תפלות כנגד
 תמידים תקנום דתנינן בהדיא כשם שנתנה תורה זמן ו' לקיש כך נתנו חז"ל זמן
 לתפלה. מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות שכן תמיד של שחר קרב עד חצות
 ר' יהודה אומר עד ד' שעות. ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב [שכן תמיד
 של בין הערבים קרב עד הערב] ור' יהודה אומר [עד] פלג המנחה. וכמה הוא
 פלג המנחה י"א שעות חסר רביע. תפלת הערב אין לה קבע ור' אלעזר ברבי
 יוסי אומר עד נעילת שערים. א"ר אלעזר ב"ר יוסי אבא היה מתפלל אותה עם
 נעילת שערים. [תפלת המוספין כל היום. פ"י ז' פלג מנחה דקאמר ר' יהודה
 מה שנשאר כחשע שעות ומחצה עד סוף היום והוא כ' שעות ומחצה כשתחלק
 שתי שעות ומחצה לשני חלקים יבא בכל חלק שעה ורביע כשתוסיף שעה
 ורביע על השע שעות ומחצה שהן זמן קריבת התמיד כדתנן וקרב בתשע ומחצה
 הוא סוף פלג ראשון וקיי"ל עד ועד בכלל]. שמעינן טינה דרבנן סברו כל היום
 כשר להקרב תמידין, של שחר עד חצות ושל בין הערבים עד הערב, ור'
 יהודה סבר אין הקרבת תמידין [כשר] אלא שמונה שעות ועוד ביום, תמיד של
 שחר היה נשחט משיאר המזרח ומצאנו שהיו שוחטין אותו ומקריים ה' אותו
 ומולכין האיברים ושולחין ה' אותו ועדיין לא היה הנץ החמה, [דתנן ז' הלכו]
 ונתנום מחצי כבש ולמטה ומלחום וירדו וכאו ללשכת הנזית לקרות את שמע. ותנן
 הילני אמו עשתה נכרשת י"א של זהב, תאנא י"ב כשחמה זורחת יוצאין ממנה

ניצוצות ויודעין שהגיע זמן ק"ש. ומקטינן ורמיננה הקורא את שמע עם אנשי משמר
 ועם אנשי מעמד לא יצא ידי חובתו מפני שאנשי משמר משכימין ואנשי מעמד
 מאחרין. ופריק אביי נברשת זו עשויה לידע שאר עמא דבירושלים זולתי אנשי
 משמר, נחבר שהיה נשחט תמיד של שחר קודם הנץ החמה והיה מעת זריחת
 השמש עד סוף ד' שעות כשר להקריבו שהם ד' שעות ועוד משעת שחיטתו עד
 זמן הקרבנו וזה טעם ר' יהודה. ופסק רב כהנא הלכה כר' יהודה וסבר ר'
 יהודה כשם שאין לתמיד של שחר הכשר ביום להקרבנו מעת שחיטתו אלא עד
 ד' שעות ועוד כך לתמיד של בין הערבים אין לו מעת שחיטתו והוא מכי ינטו
 צללי ערב כשר להקרבנו אלא ד' שעות ועוד ביום כשעור תורת תמיד של שחר
 מחצי שביעית שהיא כשרה לשחיטתו עד ד' שעות ועוד שהוא זמן הקרבנו י"א
 שעות חסר רביע ביום וזה חשבונם חצי שביעית ושמינית ותשיעית ועשירית
 וחצי שעה בי"א הרי ד' שעות שלמות הוסף רביע שעה כנגד שעה משתאיר
 המזרח עד הנץ החמה שהוא יתר מד' שעות בתמיד של שחר ונמצא חכמים
 ור' יהודה חלוקתם בזה הדרך, רבנן דייקי שנים ליום עולה תמיד מלמד שכל
 היום כשר לתמידים הלכך מחלקים לשני התמידים היום כולו עד חצות
 לתמיד של שחרית ומחצות ועד הערב לתמיד של בין הערבים והתפלה כנגד
 התמידין ור' יהודה הוה דייק האי קרא את הכבש אחד תעשה בבקר ומפיך
 לה מן התורה דעד ד' שעות הו"א בקר כמו שהוא לענין המן וסבר הכשר
 התמיד ארבע שעות ביום מעת הנץ החמה עד סוף הקרבנו ומאחר כן אסור
 שכבר עבר הבקר נמצא הכשר תמיד של שחר מעת שחיטתו עד סוף הקרבנו
 ד' שעות. ומצאנו מצות תמיד של בין הערבים מכי ינטו צללי ערב והיא מכי
 מטי חצי שעה שביעית ביום וסבר ר' יהודה התורה אמרה שנים ליום עולה
 תמיד כמצות תמיד של שחר ד' שעות ועוד כך מצות תמיד של בין הערבים
 ד' שעות ועוד ביום ומאחר כן אסור וזה שכתוב שנים ליום עולה תמיד למעט
 הקרבנו בערב. הילכך כיון דלגבי תמיד הוכשר עד י"א שעה חסר רביע שהוא
 משעת שחיטתו עד סוף הכשר הקרבנו כמו שפירשנו למעלה, ומי"א שעות חסר
 רביע אסור שכבר עבר זמנו וכלילה חשיב גם תפלת המנחה מצוהה כמצות
 התמיד ומעת שעבר זמן התמיד והוא עבר יומא בטל קרבנו גם התפלה כיוצא
 בו ור' יהודה והרבה מן החכמים שהיו מתפללין תפלת המנחה בעונתה בין מנחה
 גדולה ובין מנחה קטנה ומי"א שעות חסר רביע היו מתפללין תפלת הערב
 הואיל ולגבי תמיד כלילה הוא חשוב.

ברכות פרק רביעי שיעור 1

מאיר ליכטנשטיין

אוהל יונה מנחם ©

פירוש ר"ח ברכות ל א

פ ר"ח ו) דמשעלה עמוד השחר הו
 מקדמי ומצלי שכבר הוא יום אעיג שלא
 הגיע זמן תפלה עדיין עד הנץ החמה
 וסבירא (ליה) [להו] דתפלה מעומד עדיף
 כ(ד)תנא [קמא ד]רשב"א בסמוך אבל מבעוד
 לילה אין לו להקדים ולהתפלל.

תוספתא ברכות א ב

45 מאימתי קורין את שמע בשחרים אחרים אומ' כדי שיהא חבירו רחוק ממנו ארבע אמות ומכירו מצותה עם
 הנץ החמה כדי שיהא סומך לה תפלי' ונמצא מתפלל ביום אמ' ר' יהוד' פעם אחת הייתי מהלך אחר ר' עקיבא
 ואחר ר' אלעזר בן עזריה והגיע זמן קרית שמע כמדומה אני שנתיאשו מלקרות אלא שהיו עסוקין בצרכי
 צבור קריתי ושניתי ואחר כך התחילו הן וכבר נראת חמה על ראשי ההרים

ירושלמי ברכות א ג

50 אבל אמרו מצותה עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפילה ונמצא מתפלל ביום אמר רבי זעירא ואנא
 אמרית טעמא יראוך עם שמש אמר מר עוקבא הוותיקין היו משכימין וקורין אותה כדי שיסמכו לה תפילתן
 עם הנץ החמה תני אמר רבי יודה מעשה שהייתי מהלך בדרך אחרי רבי אלעזר בן עזריה ואחרי רבי עקיבא
 והיו עסוקין במצות והגיע עונת קרית שמע והייתי סבור שמא נתיאשו מקרית שמע וקריתי ושניתי ואחר כך
 התחילו הם וכבר היתה החמה על ראשי ההרים

ירושלמי ברכות א ב

55 דמר ר' זעירא בשם ר' אבא בר ירמיה שלש תכיפות הן תכף לסמיכה שחיטה תכף לנטילת ידים ברכה תכף
 לגאולה תפילה תכף לסמיכה שחיטה וסמך ושחט תכף לנטילת ידים ברכה שאו ידיכם קדש וברכו את ה'
 תכף לגאולה תפילה יהיו לרצון אמרי פי מה כתיב בתריה יענך ה' ביום צרה אמר רבי יוסי בי רבי בון כל מי
 שהוא תוכף סמיכה לשחיטה אין פסול נוגע באותו קרבן וכל מי שהוא תוכף לנטילת ידים ברכה אין השטן
 60 מקטרג באותה סעודה וכל מי שהוא תוכף גאולה לתפילה אין השטן מקטרג באותו היום אמר רבי זעירא
 אנא תכפית גאולה לתפילה ואיתצדית באנגריא מובלא הדס לפלטיין אמרו ליה רבי רבו היא אית בני אינשי
 הבין פריטיין מחכים פלטיין א"ר אמר כל מי שאינו תוכף לגאולה תפילה למה הו' דומה לאוהבו של מלך שבא
 והרתיק על פתחו של מלך יצא לידע מה הוא מבקש ומצאו שהפליג עוד הוא הפליג

משנה ברכות א ב

65 מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן רבי אליעזר אומר בין תכלת לכרתי וגומרה עד הנץ
 החמה רבי יהושע אומר עד שלש שעות שכן דרך בני מלכים לעמוד בשלש שעות

משנה ברכות ג ה

היה עומד בתפלה ונזכר שהוא בעל קרי לא יפסיק אלא יקצר ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות
 עד שלא תנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא ואם לאו יתכסה במים ויקרא

ברכות פרק רביעי שיעור 1

מאיר ליכטנשטיין

אוהל יונה מנחם ©

לימא תנא סתמא כרבי אליעזר, דאמר: עד הנץ החמה! - אפילו תימא רבי יהושע, ודלמא כותיקין; דאמר רבי יוחנן: ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה.

ירושלמי ברכות א ב

רבי יהושע אומר עד שלש שעות רבי אידי ורב המנונא ורב אדא בר אחא בשם רב הלכה כרבי יהושע בשוכח רבי הונא אמר תרין אמוראין חד אמר בשוכח מגיב ליה חבריה וכי יש הלכה בשוכח כך היא הלכה ולמה אמרו בשוכח כדי שיהא אדם מזרז בעצמו לקרותה בעונתה

פירוש המשנה רמב"ם ברכות א ב

ואין הלכה כר' אליעזר. והלכה כר' יהושע. במה דברים אמורים במי שנאנס, אבל לכתחלה צריך להתכוין לגמור קריאתה עם הנץ החמה. (הערת הרב קאפח - חסר במהדורה קמא והוסיפו רבינו במהדורה שניה. ושמא היה סובר דאביי דאמר לק"ש כותיקין פליגא אדרבי יהושע וחזר בו).

רמב"ם קריאת שמע א יא

ואי זה הוא זמנה ביום מצותה שיתחיל לקרות קודם ח הנץ החמה כדי שיגמור לקרות ולברך ברכה אחרונה עם הנץ החמה, ושיעור זה כמו [עישור] שעה קודם שתעלה השמש ואם איחר וקרא קריאת שמע אחר שתעלה השמש יצא ידי חובתו שעונתה עד סוף ט שלש שעות ביום למי שעבר ואיחר.

תוספתא כפשוטה זרעים עמ' 2

12. מצות ה'. כלומר אעפ"י שקורא ק"ש משיעלה עמוד השחר לר"ש, ומשיכיר את חבירו וכו' לאחרים, מ"מ מצות קריאת שמע לכתחילה היא עם הנץ החמה. וכן בירושלמי (פ"א ה"ב, ג' סע"א): אבל אמרו מצותה וכו', ובוודאי לפי פשוטו פירושו מצות קריאת שמע. אבל מרהיט הלשון שבבבלי (כ"ו א') משמע שהכוונה למצות תפילה (עיין מ"ש להלן), וכן פירשו הגאונים (עיין בשאלות לך סי' ח', בה"ג ריש ברכות וכו"ב שם עמ' 19), אלא שרש"י פירש גם שם: "מצותה של ק"ש". ועיין במלחמות הנ"ל ומה שהאריך הנצי"ב בהעמק שאלה לשאלות הנ"ל אות ט', ועיין להלן. ובמאירי ט' ב' (20 ע"א): ומכל מקום ראיתי בברית (צ"ל בברית', כלומר בברייתא, בתוספתא כאן) זו בהדיא מצותה עם הנץ החמה וכו'.

הנץ החמה. וביארו בירושלמי (פ"א ה"ב, ג' רע"ב): כדי שתהא החמה מטפסת על

ראשי ההרים, כלומר שקרני השמש מתחילים לכצקץ על ראשי ההרים. והגאונים (גיאוניקה, הוצ' הר"ל גינצבורג, ח"ב עמ' 92; אה"ג עמ' 22) פירשו: בשעה שמאדים העולם, חמה מלבלבת לצאת, כמות עשבים ואילנות שמבקשים להוציא עליהם וכו'. והיא היא.

סוף לה תפ"ל. וכ"ה במלחמות ובמאירי הנ"ל. וכ"ה בירושלמי בקטעים מן הגניזה (שר"ר עמ' 3 שר' 22) ולפני הרמב"ן במלחמות הנ"ל (ועיין במאמר מר עוקבן בירושלמי שם). אבל בד ובכ"ע כאן; סומך גאולה (כלומר, ברכת גואל ישראל) לתפלה. וכ"ה בירושלמי בהוצ' שלנו ובכ"ר ובנוסח הרש"י ובבבלי ט' ב'. ולפי גירסת כ"ו בתוספתא מצוה לסמוך ק"ש לתפלה אפילו לא ברך (כגון שהוא בעל קרי), כדי שיתפלל מתוך מורא של קבלת עול מלכות שמים, כפירש"י (ט' ב' ד"ה דכתיב ייראוך). ועיין בירושלמי פ"ב ה"ג, ד' רע"ג ופ"א ה"א ב' סע"ד. ועיין בהעמק שאלה הנ"ל ומ"ש הר"ל גינצבורג בפירושים לירושלמי ח"א, עמ' 119.